

goraiskola darabjaival kapcsolatban — egy látnoki mondat: „... átjátszásuk közben lehetetlen volt Mozart víziójától szabadulnom.” És cikke végén hozzát teszi: „Addig is e néhány szót, míg idő és tehetség méltóbb bírálatot nem adnak.”

Festőmozgalom... A Nyolcak kitűnő gárdája az Ady és Babits meghatározta lírai, és a Bartók és Kodály meghatározta zenei újjászületés piktúrák változata, paralelje volt. De míg a poézis és zene nagyjai áttörték az ellenállások vonalát, a festők ezt nem tudták végrehajtani. Egész életművében talán egyik sem tudott következetes utat tartani? Elsüllyedt életművük feltárására alig van remény. Érdekes azonban, hogy a Nyolcak legnyugtalanabb szelleme, Berény Róbert, 1911 és 1912 közt több cikket is írt a Nyugatban, egyet Bartókról, kettőt az Új Magyar Zene-Egyesületről — ahol szintén Bartók volt a szenzáció. Ezek a cikkek a dokumentáció fontos darabjai. Egy jelentős időszak társművészeti összefüggéseire mutatnak rá. Ilyenre utalnak Mezey Zsigmond Reinitz Béla: *Hét dal Ady Endre verseire*, és Barta Lajos *Ady énekel...* című recenziói is.

A Nyugat nagy nevei közül Karinthy Frigyes egy nagyjövőjú zeneszerzőről ír, Radó Aladárról, akit csakhamar elnyelt a katonasír. Füst Milán cikke Szigeti József hegedűhangját ragyogtatja meg, Kuncz Aladár — még a Fekete Kolostorba vonulása előtt — a Waldbauer—Molnár—Temesváry—Kerpely-kvartett gyönyörűséges „négy összefonódó ezüst orgonasípját” hallgatja meg. Kodályról és Bartókról sokan írnak — előbbi művészetéről Náray Miklós, Harsányi Zsolt, utóbbiról Gombosi Ottó, Mohácsi Jenő, Devecseri Gábor egy-egy cikke szól. Dohnányiról Elek Artúr, Kacsogh Pongrácról Szirmai Albert, Leoš Janáčekről Kázmér Ernő, Paul Dukasról Gyergyai Albert ír egy-egy recenziót. Hammerschlag János Stravinskyről kétszer is ír, a nagy orosz mesterről azonban François Gachot értékelése a legérdekesebb, ma is korszerű és megdöbbentő írás, pedig 1926-ból való. Keszi Imre nyolc zenei írása 1936 és 1939 közt eredeti kritikusi arcél mutat, Bartók Béláról, Kodály Zoltánról, Molnár Antalról, Szabolcsi Bencéről ír. Lajtha László konferenciázását a népzeneről nem szabad a sorból kifeléjteni.

Breuer János zeneíró és történész újabban a dokumentációs munkák megszállottja, a *Zenei írások a Nyugatban* című gyűjteményébe a szívét adta bele. Az ilyen típusú munka lényegében nem más, mint *lezárt* életművekkel, *végleges* szövegekkel való hű sáfárkodás. (*Zeneműkiadó, 1978.*)

DEMÉNY JÁNOS

Marsall László: Szerelem alfapont

„Szerelem” és „alfapont”: a két fogalomnak érezhető feszültsége van. Az első hagyományos romantikája és a második elvontan matematikai jellege Marsall László új verseskönyvének fogantatását és szellemét jelöli. A szerelmi érzés és a logikai konstruálás kettős ihlete hagyta ott bélyegét ezeken a verseken. Különös kettősség, legalábbis első közelítésre s megfontolásra. Hiszen vannak-e egymástól idegenebb fogalmak, mint a szerelem és a logika, a szenvedély és a matematika. Valójában: a költői személyiségben, a versek mögöttes terében természetes összefüggés van a két fogalom között. Nemcsak azért, mert Marsall László élénk érdeklődést tanúsít a matematika és a formális logika iránt, s ezt az érdeklődést nyilván érzelmi életének megélnékülése idején sem tagadhatja meg. Azért is, mert kezén versalakító: szövegformáló elvvé váltak a matematikai konstruálás, a formális logikai levezetés eljárásai. Ha nem a szerelmi elragadtatásról írna, hanem, mondjuk, egy város, egy

tárgy vagy egy fogalom elemi szerkezetéről, akkor is nyilván a logikához (matematikához) folyamodna rendező módszerekért. Olyan formaalkotó elvet talált, amely által, hite szerint, szüntelenül tágíthatja a költői nyelv lehetőségeit, gazdagabbá, árnyaltabbá teheti a kifejezést. A matematikai-logikai eljárások, úgy tetszik, költői módszerének szerves részét képezik. Modern poétika ez, amely mellett, hogy őrzi a költészet ősi „orfikus” természetét, szüntelen új kifejezéseket, új nyelvi eljárásokat keres.

Az új verseskönyv legfontosabb élményforrása tehát a szerelem. A szerelmi szenvedély, amely a gyönyörűség magas ormait ostromolja, s a személyiség benső világát forgatja fel. A *Szerelem alfapont* nem petrarcai természetű „daloskönyv”, nem a születő és fejlődő érzés belső történetét tárja fel, anyagából mégis kirajzolódik az érzelmek íve, kirajzolódnak a szenvedély változatai. Az évődéstől a szerelmi „szoltárokon” át az elragadtatásig, a mindent magával sodró mámorig emelkedik ennek az ívnek a vonala. Marsall László kihívó módon, legényes szertelenséggel tárja a világ elé érzékiségét és szerelmi kapcsolatát (*Nyílt színen*). Nyilvánvaló a szándék, hogy kesztyűt dobjon a szokásos kispolgári prudériának, s felforgassa a szerelmi illem konzervatív hagyományait.

Új verseiben mégsem a kihívás gesztusa lesz a legfontosabb, hanem a mámoros elragadtatás, a kendőzetlen erotika, a nyíltan megmutatkozó szenvedély. Ez az elragadtatás szólal meg a *Zene a dobhártya mögött* című versben, amely látszólag tagolatlan előadásban, a grammatika megtörésével, egyetlen motívum („gyönyörűm gyönyörűségem és gyönyörűségem”) állandó ismétlésével fejezi ki az érzéki szenvedélyt. Szendvedélyt, amelynek kifejezésre juttatása valójában nem tűri a tiszta artikulációt, s igazában új: „saját” nyelv teremtését követeli meg. A „dobhártya mögött” zakatoló „zene” fejezi ki ezt az elemi erejű, pontos artikulációt nem ismerő szenvedélyt. Hasonló: kifejezés- és nyelvteremtő feladatot vállalt a másik mámoros szerelmi himnusz: az ... *Amatores te salutant*. A Horatiusra és Ovidiusra utaló latin cím már eleve a pogány életörömet s a szeretkezés művészetét: az „ars amatoria”-t jelzi. S valóban Weöres Sándor emlékezetes *Fairy Spring*-je óta alig volt magyar vers, amely ilyen nyílt erotikával szólaltatta volna meg a testi szerelem mámorát és gyönyörét. Az elragadtatás ebben az esetben is felforgatja, valósággal feldúlja a szabatos grammatikát, a modern irodalom (Joyce és az „új regény”) szándékosan pszeudogrammatikai formákban szervezett „belső monológjaihoz” hasonlóan halmozza egymásra a képeket, megfigyeléseket és vallomásszerű kijelentéseket. A szövegnek éppen ez a töredezettség és diszkontinuitás ad lélektani hitelességet, mondhatnók, érzelmi erőt. A kompozíció és a grammatika felforgatása azonban ebben az esetben sem spontán lelemény, ellenkezőleg műves eljárás. Ezt igazolja a költemény szóképeinek erőteljes kidolgozottsága is. A költő, talán a látszattal ellentétben, nem bízza az elragadtatásra magát, s nem bízza a szó és a kép ösztönös áradására a szöveget. A kompozicionális-grammatikai fellazulás és a tisztán kidolgozott műves képanyag különös belső feszültséget jelent. Ez a feszültség szabja meg a vers költői hatását és erejét.

A kifejezés látszólagos fellazítása és felforgatása mögött határozott poétikai elképzelés rejlik, és ez az elképzelés általában a matematikai gondolkodás belső logikáját követi. Marsall László variációkat és permutációkat alkot, a szavakat és a grammatikai jeleket úgy kezeli, mint egy variálható sorozat elemeit. A „gyönyörűm gyönyörűségem” motívumára épülő *Zene a dobhártya mögött* nagyszerűen jelzi azt a költői elgondolást, amelynek keretében a szóhalmozás egyszerre tölti be az elragadtatott szenvedély kifejezésének és a variálódó matematikai egységnek szerepét: „gyönyörűm gyönyörűségem és gyönyörűségem / és gyönyörűm és gyönyörűségem és újra / gyönyörűm gyönyörűségem és még gyönyörűbben / és leggyönyörűbben és gyönyörűbb gyönyörűségem.” Máskor egész vers (pontosabban: versiklus) épül a fogalmak, kijelentések és képek kombinatorikus módszerességgel megszerkesztett rendjére (*Tükör a tükörben*). Roman Jakobson egy tanulmányában (1962) „a grammatika poétikájáról” értekezik, s a szöveggrammatika „rejtett vagy nyilvánvaló geo-

metriai elrendezéséről” beszél. Ez a „geometrikus elrendezés” jelenik meg formaszervező elv gyanánt Marsall László több versében is.

A „geometrikus elrendezés” és a „kombinatorikus kompozíció” gyakran költői játéknak tetszik. A *Szerelem alfapont* költője némelykor maga is „játéknak” tekinti a szövegalakításnak ezt a módját. A játék: a szójáték, a grammatikai játék vagy a játékos névmágia több versében is uralkodó szerepet kapott (*Zene a dobhártya mögött*, *Vizizene*, *Jegyzet máhaszna várakozásról*, *Név-tesztésülések*). Máskor a természettudományos-matematikai „metanyelv” kap ironikusan játékos színezetet: „a férfi s az ál- / tala éppencsak hogy kiszemelt-választott nő a / kronológia, a külsőnek nevezett idő egy- / másra következő pillanatainak talp- / faszorával összekötött sáncpárként együtt / fut ama humano-civilizacionális térben: két pár- / huzamos euklideszi egyenes, egymásról / sejtenek hacsak annyit, mint bükkmakkról a macska, / távolodnak? nem. Közelednek? nem. Éppen e szi- / gorú párhuzamosság képviseli modellemben is — / a teljes a majdnem ordenaré közönyt” (K. L. *egyszerű modellje*). Ebben az esetben a tudományos „metanyelv” beépítése a máskülönböző köznap, sőt bornírtnak ható szövegbe ugyanazt a hatást kelti, mint a Karinthy Frigyes által „feltalált” és népszerűsített halandzsa beszéd.

Mégsem értenők Marsall László költészettanát, ha a matematikai logikával létrehozott szöveget pusztán grammatikai, nyelvi játéknak tekintenénk. A játékos szókombinációkat maga a költő is „kombinatorikus kotyvalékok”-nak nevezi (*Álmatlanságos*). A matematikai (kombinatorikus) szövegalakítás magyarázata sokkal mélyebben található: ennek a költészetnek szemléleti és filozófiai forrásainál. Mint korunk költészetére, Marsallra is bizonyára hatott a Wittgenstein által megfogalmazott bölcsélet, amely szoros összefüggést tételezett a nyelv és a logika között. Igazából mégis távolabbra mutat a *Szerelem alfapont* költészettana. Nem az analitikus logikára és nyelvfilozófiára, hanem a pythagoreizmusra, amely maga is a kombináció és az analízis bölcsellete volt, csak hogy emellett a matematikát a mágiával is összekötötte, megőrizve a számmisztika „orfikus” kiindulását és szemléleti alapjait. A szerelmi mámor, mint titokzatos, szinte misztikus elragadtatás, amelynek során a költő valamiképpen saját személyiségének benső magjához s a létezés rejtelméhez kerül közel, és a költői tevékenység matematikai (kombinatorikus) elve, amely megszabja a szöveg grammatikáját, felépítését, szerkezetét, ebben az értelemben szorosan összefügg: egymást egészíti ki. A pythagoreusok valójában matematikusnak képelték a költőt, és Marsall László most valóban matematikus módjára lát hozzá az ősi „orfikus” szertartáshoz. „Szerelem” és „alfapont” ebben a szertartásban szinte természetes módon találkozik. (*Szépirodalmi*, 1977.)

POMOGÁTS BÉLA

Fábry Zoltán: Ady igaza

Közismert az a hatás, melyet Ady gyakorolt Fábry Zoltánra. Éppen ezért megdöbbenő — amely örvendetes is! —, amiként ma hat egy, Fábry életében és életéből elmaradt kötet megjelenése. A pozsonyi Madách Kiadó hiányt pótol, a figyelmet fölkelte a sajtó alá rendező *Turczel Lajos*, amikor közreadja a hiányzó művet. Mert e mű hiányzik. Erre *Turczel Lajos* is nyomatékosan felhívja a figyelmet, hiszen *A gondolat igazát* és *A béke igazát* — 1957-ben — nem a várt és ígért *Ady igaza* követte, hanem a *Hidak és árkok*. Vagyis a második trilógia — csonka maradt; mert az első — *Korparancs*, *Fegyver s vitéz ellen*, majd a *Palack posta* — után nem következhetett a teljes második. És ezen túlmenően: Ady, és Ady igaza — a Fábry